

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до практичних занять
для студентів напрямку
6.030402 «Правознавство»

Київ
Видавництво Національного авіаційного університету
«НАУ-друк»
2010

УДК 340.11(076.5)
ББК Х.п5я7
Ю 701

Укладач *О. М. Макеєва*

Рецензент *С. Т. Гончарук*

Затверджено методично-редакційною радою Національного авіаційного університету (протокол № 3/10 від 22.04.2010 р.).

Юридична деонтологія : методичні рекомендації до практичних занять / уклад. О. М. Макеєва. — К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. — 32 с.

Викладено методичні рекомендації до практичних занять, запитання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.
Для студентів напрям 6.030402 «Правознавство».

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» має важливе значення для підготовки студентів, які навчаються за напрямом «Правознавство». Це обумовлено розбудовою в Україні демократичного суспільства та правової держави, що базується на принципах верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, загальнолюдських цінностях.

Основна *мета* навчальної дисципліни полягає у наданні студентам-юристам системних знань про вимоги до професійних та особистих якостей правників, ознайомленні зі специфікою професійної діяльності, формуванні світогляду юриста. Юридична деонтологія є однією з фундаментальних навчальних дисциплін підготовки правників, це вступ до юридичної спеціальності, що містить відомості, необхідні для поглибленого розуміння закономірностей та особливостей діяльності прокурора, судді, нотаріуса, адвоката, юрисконсульта, слідчого та інших фахівців юридичних професій.

Головними *завданнями* вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» є ознайомлення студентів-правників з майбутньою професією, надання загальних знань про юридичну науку і практику, ознайомлення з основними видами юридичної професії та вироблення навичок застосування набутих знань на практиці. Під час вивчення дисципліни у майбутніх правників формуються стійкі навички пошуку оптимальних рішень відповідно до деонтологічних вимог, підвищується рівень правової, політичної, стичної, психологічної, економічної, інформаційної культури.

Кожне семінарське заняття з дисципліни «Юридична деонтологія» повинно стати важливим кроком в оволодінні складною, але потрібною і відповідальною професією.

Під час кожного семінарського заняття потрібно досягати триєдиної мети:

першу — пізнавальну (інформаційну), що реалізується через набуття студентами теоретичних та практичних знань з юридичної деонтології;

другу — розвивальну, що досягається під час розвитку у студентів правового мислення, інтелекту, пам'яті, здібностей, а також у вмінні аналізувати, порівнювати та узагальнювати державно-пра-

вові явища і процеси, поведінку представників різних юридичних професій;

третьо — виховну, що виявляється у формуванні та вихованні у студентів моральних якостей справедливості, чесності, відповідальності, гуманізму тощо.

Методичні рекомендації побудовані відповідно до навчальної програми дисципліни «Юридична деонтологія» і охоплюють матеріал, який становить один модуль. З метою поглибленого вивчення навчального матеріалу на практичних заняттях винесено питання, які не розглядалися в лекціях або розглядалися оглядово. Тому ці методичні рекомендації підготовки до семінарських занять повинні сприяти якісній підготовці студентів та оволодінні матеріалом, що винесений для обговорення на практичних заняттях, а також поглибити, закріпити та узагальнити теоретичні знання, набуті на лекціях. Важливим завданням є вироблення у студентів практичних навичок самостійної пошукової роботи з науковою літературою, фаховими періодичними виданнями.

Специфіка підготовки до семінарських занять полягає у тому, що студенти повинні ознайомитись із концепціями провідних вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків-юристів, а потім на підставі цього сформулювати власний погляд на ту чи іншу проблему, що розглядається на практичному занятті.

Підґрунтям підготовки до практичних занять є методичні рекомендації. Готуючись до кожного заняття, студент повинен, поперше, опрацювати основні нормативно-правові акти національного законодавства, деонтологічні кодекси, правила поведінки професійних груп юристів в Україні та міжнародні стандарти юридичних професій, які зазначені в переліку літератури до кожної теми. Опрацьовуючи міжнародне законодавство, деонтологічні правила поведінки юристів різних професійних груп, студенти зобов'язані вивчити зарубіжний досвід, проаналізувати та порівняти з вітчизняним доробком, вибрати раціональні та позитивні приклади.

По-друге, студент повинен опрацювати рекомендовану наукову та навчальну літературу до кожної теми, зробити в конспекті для семінарських занять короткі тези усного виступу на семінарському занятті, занотувати основні категорії, дефініції.

Корисним у підготовці до заняття буде складання таблиць, схем, порівняльних характеристик, професіограм юридичних професій.

Під час проведення практичних занять використовуються різні форми та методи контролю знань студентів: усне опитування, доповнення, уточнення та рецензування відповіді, самостійні письмові роботи, розв'язування ситуативних завдань.

Найбільш продуктивними та раціональними методами проведення заняття є бесіди з елементами дискусії, ділові ігри, що допоможуть майбутнім фахівцям застосувати теоретичні знання на практиці.

Готуючись до усної відповіді, студент повинен враховувати архітектоніку (побудову) свого усного виступу, формулювання основних термінів і понять; розкрити сутність питання, зробити чіткі висновки, висловити власний обґрунтований погляд на проблему. Також з метою залучення максимальної кількості студентів до активної участі в роботі на практичному занятті та здійсненні контролю за їхнім рівнем підготовки доцільно поділити групу на декілька творчих груп.

Так, під час практичного заняття працюють чотири підгрупи студентів: *відповідає, доповнює, запитує, рецензує*. З метою активізації студентів та для поглиблення їхніх знань бажано використовувати на заняттях засоби технічного забезпечення та інформаційні технології під час опрацювання правової та наукової інформації.

Студенти повинні чітко усвідомити професійний обов'язок юриста у суспільстві, постійно вдаватися до самоаналізу і об'єктивного оцінювання як своїх дій, так і дій інших осіб з позиції права.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ТА МАЙСТЕРНІСТЬ ЮРИСТА

Практичне заняття 1.1

Юридична деонтологія як навчальна дисципліна

План

1. Предмет, об'єкт та структура дисципліни «Юридична деонтологія».
2. Мета та завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни.
3. Історичні аспекти розвитку та становлення юридичної деонтології.
4. Основні джерела юридичної деонтології.
5. Місце юридичної деонтології в системі суспільних та юридичних дисциплін.

Методичні рекомендації

Вивчаючи цю тему, студентам необхідно вміти розмежовувати поняття *юридичної деонтології як науки і навчальної дисципліни*. Так, якщо у сфері деонтологічного наукового дослідження виробляються нові знання, то у сфері навчання відбувається поширення наукових досягнень та опанування знаннями з метою подальшого використання на практиці. Зі вступом до навчального закладу важливими є завдання: що і як треба вчити, де отримувати навчальну інформацію, як її обробляти, які якості треба формувати в собі відповідно до вимог майбутньої професії, в яких сферах можна використовувати набуті знання.

Під час вивчення першого питання майбутні правники повинні чітко окреслити *предмет юридичної деонтології*, що полягає у системі правових, політичних, психологічних, етичних, естетичних та інших норм-вимог, що висувуються до працівників юридичної сфери, а також основні види юридичних професій та їхню характеристику. Визначаючи *структуру дисципліни*, студенти повинні засвої-

ти основні блоки, що мають такі складові: загальну характеристику юридичної наукової, практичної та навчальної діяльності, види професійної культури юриста, основні види професійних відхилень у діяльності юриста та способи їх попередження.

Студенти повинні вміти сформулювати та охарактеризувати *мету* навчальної дисципліни «Юридична деонтологія», яка полягає у наданні майбутньому юристові об'єктивних знань про реальний сенс і зміст обраної професії, про цілісну картину юридичної діяльності й місце в ній юриста-професіонала, культура поведінки якого відповідає правовим та моральним нормам.

Визначаючи мету дисципліни, студенти повинні з'ясувати *основні завдання курсу*: ознайомитися з особливостями здійснення юридичної діяльності, як одного із видів соціальної діяльності, що здійснюється у сфері права; розкрити характерні риси практичної діяльності юристів за окремими напрямками спеціалізації юридичної роботи; визначити нормативні основи культури поведінки юриста, необхідні для його ефективної професійної діяльності; навчити правильно розуміти його професійний обов'язок, розкрити основні етапи його морально-психологічного і професійно-правового осмислення; всебічно охарактеризувати особу юриста як професіонала шляхом визначення системи професійних та особистих якостей, які сформульовані у нормативно-правових актах та моральних нормах. Студентам необхідно з'ясувати *історичні аспекти* розвитку та становлення юридичної деонтології як навчальної дисципліни, звернувши увагу на те, що ця дисципліна виникла зовсім недавно. Так, у 70-ті роки минулого століття в юридичних навчальних закладах викладався спеціальний курс «Вступ до юридичної спеціальності», метою якого була підготовка студентів-правників до майбутньої професійної діяльності, а в 1976 році було видано підручник С. С. Алексєєва «Вступ до юридичної спеціальності».

У процесі підготовки студенти повинні ознайомитись з основними підходами до розуміння цієї навчальної дисципліни, зокрема з поглядами юристів В. М. Горшенєва, С. С. Сливки, О. Ф. Скакун, О. В. Шмогкіна, С. Д. Гусарєва і О. Д. Тихомирова та їх внесок у розвиток та становлення юридичної деонтології як науки та навчальної дисципліни. Важливо, щоб під час підготовки до практичного заняття студенти опрацювали *основні джерела* вивчення юридичної деонтології.

Умовно їх можна об'єднати у такі групи:

1) кодекси національних об'єднань (корпорацій) юристів — етичні або деонтологічні кодекси (правила поведінки) професійних груп юристів, що чинні в Україні;

2) кодекси міжнародних об'єднань юристів — етичні або деонтологічні кодекси (правила поведінки) професійних груп юристів, які затверджені як міжнародні стандарти;

3) національне законодавство — закони та підзаконні нормативно-правові акти, в тій їхній частині, де містяться нормативні приписи етичного (деонтологічного) змісту. Студенти, ознайомившись із поданими в переліку літератури нормативними актами, повинні знати нормативні основи юридичної практичної діяльності.

Вивчаючи останнє питання, студентам необхідно з'ясувати місце юридичної деонтології в системі суспільних та юридичних дисциплін, адже вона тісно пов'язана з такими суспільними дисциплінами як етика, соціальна психологія, політологія, філософія, логіка, інформатика. Слід звернути увагу на те, що юридична деонтологія є пропедевтичною, загальнопідготовчою дисципліною, вступом до юридичної практики, створює теоретичні основи для прикладних юридичних дисциплін.

Юридична деонтологія тісно пов'язана з *теоретико-історичними* (теорія держави і права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, римське право) та *галузевими* (цивільним, трудовим, кримінальним, адміністративним, конституційним правом) та іншими юридичними дисциплінами.

Запитання для самоконтролю

1. Що означає термін юридична деонтологія?
2. Які погляди вчених на визначення предмету юридичної деонтології вам відомі?
3. Яка різниця між поняттями юридична деонтологія як наука та як навчальна дисципліна?
4. Яка мета та завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни?
5. Які передумови зумовили виникнення юридичної деонтології?
6. Які основні етапи становлення та розвитку юридичної деонтології?
7. Які основні джерела юридичної деонтології?
8. Як пов'язана юридична деонтологія з іншими суспільними та юридичними дисциплінами?

Література: [1]—[30]; [34]; [38]; [40]; [58]; [64]; [66]; [68]; [70]; [71].

Практичне заняття 1.2

Система юридичної діяльності, її структура та види

План

1. Система юридичної діяльності: поняття та структура.
2. Суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності.
3. Види та способи юридичної діяльності.
4. Функції юридичної діяльності: загальносоціальні та спеціально-юридичні.

Методичні рекомендації

Вивчення цієї теми слід розпочати із узагальнення матеріалу, який студенти отримали на лекції про загальну характеристику *юридичної діяльності* як виду соціальної діяльності, що здійснюють юристи з використанням юридичних засобів з метою розв'язання різних юридичних проблем. Охарактеризувавши юридичну діяльність, слід переходити до характеристики її системи та структури. Потрібно враховувати, що *система юридичної діяльності* має дві складові: *зміст і форму*.

До *змісту* входять суб'єкти, об'єкти, юридичні дії та операції, засоби і способи їх здійснення, результати юридичних дій.

Форма юридичної діяльності передбачає дві складові: внутрішню (включає порядок організації діяльності, який ґрунтується на послідовності юридичних процесів і процедур), а також зовнішню (включає засоби зовнішнього прояву юридичної діяльності у вигляді процесуальних документів, юридичних дій, усних висловлювань).

Вивчаючи *суб'єктів* юридичної діяльності, слід звернути увагу студентів на такі основні етапи їх діяльності: набуття якостей, необхідних для самостійного здійснення професійних юридичних функцій, набуття права на самостійне здійснення юридичної практичної діяльності, набуття професійних повноважень, припинення професійних повноважень, ліквідація права на здійснення професійних повноважень та самостійне здійснення юридичної практичної діяльності.

Студенти повинні знати, що *об'єкти* юридичної діяльності — дії суб'єктів права, правові процеси, правові документи, а *юридичні дії* — це зовнішні акти поведінки суб'єктів юридичної діяльності, які вдосконалюють правові явища. Студенти мають взяти за основу

статті основних нормативно-правових актів, що регулюють певний вид юридичної діяльності, зокрема, це Закони України «Про адвокатуру», «Про статус суддів», «Про нотаріат», «Про прокуратуру» та інші, вказані у списку літератури до теми.

Вивчаючи питання про види та способи юридичної діяльності, студентам варто врахувати основні критерії, за якими поділяються основні види юридичної діяльності. Так, за *інтелектуальним змістом* юридична діяльність поділяється на пізнавально-пошукову, реконструктивну, організаційну, реєстраційну, комунікативну; за *суб'єктами* — судову, слідчу, прокурорську, адвокатську, нотаріальну, юридичне консультування; ще виокремлюють юридичну діяльність органів дізнання, криміналістично-судову експертизу, діяльність оперативно-розшукових органів, діяльність органів виконання покарання; а *відповідно до норм права* — на регулятивну та правоохоронну діяльність.

Вивчення останнього питання студенти повинні розпочати із з'ясування значення поняття *функцій юридичної практичної діяльності*, (це відносно відокремлені, однорідні дії, спрямовані на певні сфери суспільного життя). У процесі підготовки до практичного заняття необхідно охарактеризувати дві групи функцій: *загально-соціальні* та *спеціально-юридичні*. Варто зауважити, що до загально-соціальних функцій належать *економічна, політична, ідеологічно-виховна*, потрібно розкрити їхню сутність, призначення та роль у суспільстві. Студенти також мають ознайомитися зі спеціально-юридичними функціями, такими як регулятивна (має дві підфункції: *реєстраційно-засвідчувальну і правонадільну*) та *правоохоронна* (включає *превентивну, правопоновлювальну та каральну* підфункції).

Запитання для самоконтролю

1. Яка структура системи юридичної діяльності?
2. Які ви знаєте суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності?
3. Які основні вимоги та умови набуття права на здійснення юридичної практичної діяльності?
4. Які основні критерії, за якими поділяються основні види юридичної діяльності?
5. Які ви знаєте форми та методи здійснення юридичної діяльності?
6. Які функції юридичної діяльності вам відомі?

Література: [1]; [2]; [4]; [5]; [6]; [12]; [19]; [29]; [30]; [31]; [38]; [40]; [47]; [58]; [66]; [68].

Практичне заняття 1.3

Мораль і юридична діяльність, взаємозв'язок права і моралі

План

1. Природа та сутність моралі.
2. Структура моралі, її функції.
3. Взаємозв'язок права і моралі.
4. Мораль і юридична діяльність.
5. Соціальне призначення і моральний сенс юридичної професії.

Методичні рекомендації

Матеріал цієї теми є надзвичайно важливим елементом у формуванні особистості майбутнього юриста, тому підготовку до її вивчення слід розпочати із з'ясування поняття *моралі*, визначення функцій та структури моралі. Варто розглянути основні підходи про природу і сутність моралі як однієї із форм духовного життя суспільства та як одного із найдавніших універсальних способів соціальної регуляції. Студенти зобов'язані ознайомитися із вказаними до цієї теми джерелами, що розкривають погляди про мораль відомих мислителів та філософів Аристотеля, Цицерона, П. Абеляра, В. Гегеля, Ф. Аквінського, Н. Макіавеллі, І. Канта, Т. Гобса та інших. Студентам слід звернути увагу на те, що філософською наукою, яка вивчає мораль — є етика. Варто розглянути такі її основні категорії як добро і зло, чесність, справедливість, гуманізм та інші. Студенти повинні розкрити поняття моралі як *сукупності вимог, приписів, норм і принципів щодо поведінки людини у ставленні її до суспільства, соціальних інститутів, суб'єктів, до інших людей і самої себе з позиції добра чи зла*.

Вивчаючи наступне питання, студенти повинні охарактеризувати основні *функції моралі*. Так, *світоглядна* або *ціннісно-орієнтаційна* функція визначає мораль як складову частину узагальнених поглядів особистості, спільноти, суспільства на зміст та характер соціальних відносин.

Регулятивна функція — як особливий спосіб впливу на поведінку людини. За допомогою *пізнавальної* функції відбувається пізнання світу через призму добра і зла, обов'язку і відповідальності, осмислення сенсу явищ згідно з моральними критеріями.

Оцінювальна функція реалізується через моральну оцінку, що є виразом морального переконання особистості та громадської думки. Через гуманістичну або виховну функцію простежується свідоме, цілеспрямоване виховання людини на загальнолюдських моральних цінностях.

Студенти повинні проаналізувати структуру моралі, яка включає моральну практику і моральну свідомість. Слід зауважити, що *моральна практика* — це моральна діяльність особистостей і моральні відносини, у яких реалізуються моральні почуття, уявлення, формується життєдіяльність суспільства і особистості. А *моральна свідомість* — це сукупність почуттів, уявлень, переконань, норм, принципів, ідеалів, оцінювальних суджень, у яких виражено духовну складову моралі, вона орієнтує, оцінює та регулює поведінку особистості та функціонує на двох рівнях — *емоційно-почуттєвому* та *раціонально-теоретичному*.

Розглядаючи питання про *взаємозв'язок права і моралі*, студенти повинні підготувати *порівняльну характеристику*, зазначивши при цьому спільні та відмінні риси права і моралі.

Слід пам'ятати, що джерелом моралі є повсякденна практична діяльність людей, а право формується законодавцем і виражає загальнодержавну волю. Норми моралі виникають під час діяльності людей і не мають писемного вираження, а правові закріплені у писемній формі, яка надає їм певного змісту та вказує на загальнообов'язковість.

Правовим нормам властива детальна регламентація поведінки суб'єктів суспільного життя, моральні норми виступають як загальні, абстрактні. Мораль є гнучкою та динамічною системою соціальних норм, а право (внаслідок набуття формального визначення змісту) — це стабільне явище.

Вивчаючи останнє питання, студенти мають з'ясувати соціальне призначення і моральний сенс юридичної професії. Надання працівникам юридичних професій не лише правової, але й моральної санкції на проведення відповідної діяльності покладає на них високу відповідальність за суворе і точне дотримання законності та морально-етичних норм. Адже діяльність працівника юридичної професії ґрунтується на загальних моральних і морально-правових *принципах гуманізму, справедливості, законності, патріотизму, незалежності*.

Працівники, які виконують обов'язки представників влади, вирішуючи долю інших людей, повинні мати підвищене почуття обов'язку, розвинуте почуття відповідальності за доручену справу та високий рівень моральної свідомості.

Студентам доцільно ознайомитись з основними *морально-професійними кодексами юристів*, які зазначені у рекомендованій літературі. Це допоможе їм морально-етично осмислити колізії у професійній діяльності юриста, знайти варіанти вирішення проблем правового та морального характеру.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає природа та сутність моралі?
2. Які вам відомі вчення про мораль?
3. У чому полягає взаємозв'язок права і моралі?
4. Яка сутність поняття моралі, які її функції та структура?
5. У чому полягає соціальне призначення і моральний сенс юридичної професії?

Література: [17]; [21] — [31]; [34]; [38]; [39]; [40]; [42]; [45]; [47]; [48]; [52]; [56]; [58]; [67].

Практичне заняття 1.4

Професійна майстерність юриста

План

1. Сфери застосування юридичної професії. Передумови становлення та характеристика правничої професії.
2. Соціальні зміни в суспільстві та діяльність юристів. Професіоналізм юриста. Компетентність як показник професійної майстерності юриста.
3. Юрист як посадова особа держави, загальна характеристика.
4. Юрист як керівник. Основні стилі керівництва (*авторитарний, ліберальний, демократичний*).
5. Престиж юридичної професії.

Методичні рекомендації

Ознайомлення з цією темою слід розпочинати з узагальнення питань, що розглядалися на лекційних заняттях. Варто зазначити, що *професія юрист* — рід трудової діяльності в правовій сфері суспільства, що потребує юридичних знань, умінь і навичок, необхідних для професійного виконання своїх прав та обов'язків. Під час підготовки до першого питання студенти повинні проаналізувати особливості виникнення та становлення юридичної професії в процесі історичного розвитку суспільства.

Студентам необхідно розкрити та проаналізувати такі *сфери застосування юридичної професії*: правовий нагляд і контроль за відповідністю виконання і дотримання підконтрольними об'єктами правових приписів, правові послуги консультування з правових питань, правовий супровід, правове представництво, правовий аудит, правосуддя і вирішення спорів у процесі судових проваджень: кримінально-правових, адміністративно-правових, цивільно-правових та інших. Слід враховувати, що практична діяльність юристів використовується в таких сферах: власне юридичних відомствах (прокуратурі, судовій системі, системі МВС, СБУ, Мін'юсті, Державній податковій адміністрації, Державній митній службі та ін.); органах центральної представницької влади і органах місцевого самоврядування; центральних і місцевих органах виконавчої влади; різноманітних державних службах; комерційних організаціях; спеціалізованих юридичних фірмах; установах інформаційного і кадрового забезпечення.

Вивчаючи друге питання, потрібно звернути увагу на соціальні зміни в суспільстві та збільшення попиту на фахівців юридичних професій (попит збільшується лише на фахівців з високим рівнем професіоналізму та компетентності). Студенти повинні розкрити поняття *професіоналізму*, що означає добре володіння своєю професією, знаннями, досвідом, вміннями і навичками, мати розвинене правове мислення, уміло користуватися юридичним інструментарієм, вирішуючи юридичні завдання під час виконання професійних обов'язків. Важливо розкрити поняття *компетентності* як показника професійної майстерності юриста та її структуру або складові (*пізнавальну, нормативну, функціональну та особистісну*). Розглядаючи питання про компетентність, варто проаналізувати поняття *рівня та меж компетентності юриста*.

У наступному питанні теми студентам потрібно охарактеризувати *юриста як посадову особу держави*, зазначивши, що це фахівець з управління в юридичній сфері, котрий обіймає посаду в державному органі, підприємстві, установі, виконує організаційно-розпорядницькі функції, пов'язані з владним впливом на підпорядкованих у цій сфері із здійсненням юридичних дій. Студенти повинні уважно ознайомитися з рекомендованими нормативно-правовими актами, які стосуються юристів як посадових осіб держави, на основі цього охарактеризувати певні ознаки та вимоги до юриста як посадової особи держави. Вивчаючи питання *юриста як керівника підприємства, установи, організації або певної її ланки*, слід проаналізувати умови ефективного керівництва юриста залежно від підбору і розстановки кадрів, уміння працювати з людьми.

Слід звернути увагу студентів на поняття *стилю керівництва*, як певної системи постійно задіяних методів керівництва, робочих прийомів поведінки керівника і його відносин з підлеглими у процесі управління, прийняття рішень і контролю. Студенти повинні проаналізувати такі стилі керівництва: *авторитарний, ліберальний, демократичний, адаптивний* та навести приклади.

Опрацювавши тему, студенти мають дослідити проблему *престижу юридичної професії* в сучасному українському суспільстві та висловити власний погляд, обґрунтувавши його.

Потрібно розкрити *умови престижу професії*: правову та кадрову політику держави, відповідність діяльності юриста професійним стандартам, деонтологічним нормативам професійної культури та самоконтролю.

Запитання для самоконтролю

1. Які сфери застосування юридичної професії?
2. Які передумови виникнення та становлення професії юриста?
3. Які соціальні зміни в суспільстві зумовили актуальність юридичної професії?
4. Як ви розумієте поняття престижу юридичної професії?
5. У чому полягає професіоналізм та компетентність юриста?
6. Які вимоги ставляться до юриста як посадової особи держави?
7. Які умови ефективного керівництва юриста?
8. Які основні стилі керівництва?
9. Які напрямки кадрової політики держави щодо юристів?

Література: [1] — [20]; [31]; [34]; [37]; [38]; [40]; [46]; [47]; [54]; [58]; [61]; [64]; [71].

Практичне заняття 1.5

Професіограми юридичних професій

План

1. Загальна характеристика професіограм юридичних професій.
2. Види професіограм юридичних професій, особливості їхнього складання. (Професіограми суддів, прокурорських працівників, адвокатів, нотаріусів, юрисконсультів, державних виконавців, працівників правоохоронних органів, слідчих та дізнавачів).

Мегодичні рекомендації

Вивчення цієї теми слід розпочинати з узагальнення вивченого матеріалу, що розглядався на лекційному занятті про загальну характеристику юридичних професій: судді, прокурора, адвоката, нотаріуса, юрисконсульта, слідчого та інших.

Студенти повинні з'ясувати їхнє призначення у суспільстві та повноваження. Готуючи це питання, студенти повинні уважно ознайомитися із поняттям *професіограми*, яка є орієнтиром у підготовці юриста-спеціаліста, а також зразком для практикуючого юриста у сфері правозастосовчої, правоохоронної і контрольно-наглядової діяльності держави. Слід знати, що *професіограма* — це опис відносно стійких властивостей особи, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Студенти мають враховувати те, що створення професіограми є частиною деонтологічної характеристики роботи юриста. Тому вони повинні ретельно проаналізувати основні аспекти та особливості професійної діяльності юриста.

Так, *соціальний* аспект професіограми юриста виражається в необхідності приймати рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати як захисник прав і законних інтересів громадян.

Пошуковий аспект полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ.

Реконструктивний аспект — відображений в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки.

Комунікативний — відбиває сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням з людьми — колегами, клієнтами, учасниками справи і всіма тими, хто має відношення до справи.

Організаційний — передбачає ефективну реалізацію юристом владних повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу.

Засвідчувальний — виражається в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків тощо.

Вивчаючи наступне питання, треба пам'ятати, що зазначені аспекти характеризують професійну діяльність будь-якого юриста, проте зміст і значимість їх повинні визначатися відповідно до особливостей конкретної юридичної професії. У кожній професії ці аспекти діяльності юриста виявляються по-різному, діють з різною інтенсивністю. Залежно від особистих якостей юриста вони набувають своєрідного, неповторного характеру. Наступне питання має прикладний характер. Студентам слід розкрити зміст професіограм юристів відповідно до зазначених аспектів.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні риси юридичної професії?
2. У чому полягає сутність професіограм юридичних професій?
3. Які основні аспекти складають професіограму юриста?
4. Які особливості діяльності суддів? Яка структура професіограми судді?
5. У чому полягає специфіка роботи прокурора? Яка структура професіограми прокурорських працівників?
6. Які особливості адвокатської професії? Яка структура професіограми адвоката?
7. Які особливості діяльності нотаріуса? Яка структура професіограми нотаріуса?
8. Яке призначення діяльності юрисконсульта? Яка структура професіограми юрисконсульта?
9. Яка специфіка роботи слідчого, дізнавача та оперативного працівника правоохоронних органів? Яка структура професіограм цих професій?

Література: [1] — [30]; [34]; [38]; [39]; [41]; [43]; [44]; [46]; [47]; [48]; [50]; [56]; [57]; [58]; [60]; [63]; [64]; [67]; [69].

Практичне заняття 1.6

Правова свідомість та правова культура юриста

План

1. Професійна правова свідомість юриста, її структура та зміст.
2. Професійне правове мислення правника.
3. Правова культура юриста, її суспільне значення та функції.
4. Структура правової культури.
5. Роль правової культури юриста у розвитку правової культури суспільства.

Методичні рекомендації

Підготовку до запропонованої теми студенти повинні розпочати з узагальнення понять, які були розглянуті на лекції. Необхідно узагальнити поняття професійної культури, її структури та змісту. Потрібно вивчити основні складові культури юриста: правову, етичну, естетичну, психологічну, політичну, економічну, екологічну, інформаційну.

Варто зазначити, що характеристику основних видів культури за змістом слід вивчати за таким планом: свідомість особи, відносини з іншими суб'єктами, поведінка особи та її наслідки.

Вивчаючи перше питання, студенти повинні пам'ятати, що *правосвідомість* — це одна із форм суспільної свідомості, адже кожна особа володіє правосвідомістю незалежно від того, усвідомлює вона це чи ні. Правосвідомість — це специфічна форма суспільної свідомості, система відображення правової дійсності у формі юридичних знань, оцінок, правових установок, ціннісних орієнтацій, які визначають поведінку людей в юридично значимих ситуаціях. Для всебічного розуміння студентами того, що є правосвідомістю, необхідно розглянути її різновиди, які поділяються за рівнем, глибиною усвідомлення права і відображення правової дійсності.

Перший рівень — *повсякденна правосвідомість*, притаманна більшості членів суспільства.

Другий рівень — *професійна правосвідомість*, яка складається в ході спеціальної підготовки та в процесі здійснення практичної юридичної діяльності, це правосвідомість юристів-практиків.

Професійна правосвідомість — поняття, уявлення, переконання, традиції, стереотипи, що формуються в середовищі професіоналів-юристів.

Третій рівень — *науково-теоретична правосвідомість*, яка притаманна вченим-юристам, які займаються вирішенням теоретичних питань у правовій сфері.

Студентам слід звернути увагу на те, що структура професійної правосвідомості складається з таких елементів: *світоглядного* (виражається в правовій ідеології) та *поведінкового* або *вольового* (містить мотиви правової поведінки, правові установки).

Студенти повинні розкрити функції правосвідомості: *пізнавальну, оцінювальну, регулятивну*.

Наступне питання про правове мислення юриста необхідно розпочати з того, що *професійне мислення юриста* — це вища аналітична здатність особи опосередковано й узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів, що фіксуються словами, відобразити істотні закономірні зв'язки правової дійсності, розв'язувати соціально-правові протиріччя.

Мислення судді, адвоката, слідчого — це практичне мислення, на кожному етапі пов'язане з визначеними практичними проявами. Слід зазначити, що повсякденне правове мислення є обов'язковим елементом механізму соціальної дії права і покладено в основу правового мислення юриста, його правового почуття, правового інтелекту.

Студенти повинні розкрити основні *форми правового мислення: правове судження, правовий умовивід, правове поняття, основні процедури правового мислення — розуміння, інтерпретація, тлумачення*.

Важливим у розкритті цього питання є визначення і характеристика *якостей професійно-правового мислення* юриста таких, як *визначеність, оперативність, динамічність, логічність, критичність, об'єктивність, глибина і широта, гнучкість*.

Готуючись до третього питання про правову культуру юриста, треба пам'ятати про те, що *правова культура юриста* — це система професійно-правових знань, умінь та навичок, що характеризують високий ступінь розвитку особи і її вплив на правову культуру суспільства завдяки практичній юридичній діяльності згідно із законом та деонтологічними вимогами.

Студенти повинні знати, що правова культура юриста, формуючись в межах професійної групи або без неї, завжди спирається на правову культуру суспільства.

Одночасно вона піднімає правову культуру суспільства до більш високого рівня, є стимулятором її розвитку, виконує функції: *перетворювальну, упорядковувальну (регулятивну), аксіологічну (ціннісну), правовиховну, правонаступну, правопрогнозуючу.*

Важливо, щоб під час підготовки студенти з'ясували *структуру правової культури.*

Слід зазначити, що правова культура юриста має такі складові: *правову освіченість (інформованість)* (професійне знання законодавства й інших правових актів), *поважне ставлення до права* (компетентне переконання у його необхідності, у соціальній користності законів і підзаконних актів, у правильності і справедливості правових норм, звичка дотримуватися законів і службових розпоряджень); *уміння професійно користуватися правовим інструментарієм* (виявляти правову активність під час виконання службових обов'язків і підкоряти свою поведінку вимогам правових норм).

Вивчаючи останнє питання, студенти повинні розкрити роль правової культури юриста, яка знаходить свої вираження у всіх взаємозалежних елементах правової культури суспільства: *правосвідомості суспільства (ставлення суспільства, держави, особи до права); у рівні розвитку правотворчої діяльності і якості законодавства; у стані юридичної практики (діяльності судових, правоохоронних, контрольно-наглядових органів); у зміцненні режиму законності та правопорядку.*

Рівень правової культури професійної групи юристів визначається ступенем розвитку культури його членів, їхньою юридичною освіченістю та рівнем кваліфікації.

Кожен юрист за рівнем своєї фахової підготовки повинен відповідати займаній посаді, зміцнювати престиж юридичної професії і підвищувати правову культуру суспільства.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність поняття професійна культура юриста? Яка її структура?
2. Які особливості світогляду та професійного мислення правника?
3. Які фактори формування професійної свідомості та правової культури юристів вам відомі?
4. Яка структура професійної правової свідомості юриста та правової культури?
5. Які функції правової культури юриста?
6. Яка роль правової культури юриста у розвитку правової культури суспільства?

Література: [29]; [30]; [31]; [33]; [38]; [40]; [49]; [54]; [58]; [59]; [62]; [64]; [68].

Практичне заняття 1.7

Екологічна, економічна та інформаційна культура юриста

План

1. Поняття, структура та зміст економічної культури юриста.
2. Екологічна культура юриста. Роль юриста в правовому регулюванні екологічних прав та обов'язків.
3. Інформаційна культура юриста, її роль у становленні інформаційно-правового суспільства.
4. Види правової інформації та інформаційної діяльності. Інформаційно-правова компетентність юриста.

Методичні рекомендації

Вивчення цієї теми слід розпочати зі з'ясування значення поняття *економічної культури юриста*, яка полягає у системі економічних знань, умінь і навичок, які дозволяють реалізовувати економічні права й економічно обґрунтовано виконувати професійні обов'язки.

Студенти повинні ознайомитися зі *структурою економічної культури юриста*. Це полягає у тому, що, по-перше, *оволодіння знаннями* економічної теорії і законодавства в галузі економіки, широка інформованість про економічне життя суспільства, його закономірності, права і обов'язки громадян як учасників економічних відносин. По-друге, *усвідомлення цінності і необхідності економічних знань*, переконаність у доцільності економічних реформ ринкового типу, підняття економічного рівня країни, звільнення економіки від тіньових структур і утвердження її стабільності, охорона і захист економічних прав і свобод громадян. По-третє, *уміння використовувати економічні знання в професійно-правовій діяльності*, брати участь на професійному рівні в недопущенні та припиненні зловживань у системі економіко-правових відносин.

Вивчаючи *зміст економічної культури*, студенти повинні охарактеризувати та розкрити такі її основні складові: *економічну свідомість* (містить економічні ідеї, цінності, установки); *економічні відносини* (включають економічну взаємодію, економічний конфлікт, економічний договір, економічний авторитет та ін.); *економічну поведінку* (виявляється у економічних вчинках, економічних наслідках та економічній практиці).

Під час вивчення наступного питання слід особливу увагу звернути на те, що *екологічна культура юриста* — це система екологічних знань, умінь і навичок, що дозволяють реалізувати екологічні права і обов'язки, виступати охоронцем природного навколишнього середовища. Крім того, студентам слід знати особливості *структури екологічної культури*, що має такі складові.

По-перше, це *оволодіння екологічними знаннями*; широка інформованість про стан навколишнього природного середовища і його впливу на здоров'я населення.

По-друге, *усвідомлення цінності і необхідності екологічних знань, переконаність у необхідності оздоровлення навколишнього середовища, попередження і зменшення наслідків, шкідливих для людини і навколишнього середовища.*

По-третє, *уміння використовувати екологічні знання в професійно-правовій діяльності*, участь у системі конкретних екологічних відносин, у діяльності з екологічної безпеки і здатність передбачати наслідки своєї участі в ній.

Доцільним у підготовці до цього питання буде з'ясування *змісту екологічної культури юриста*, що складається з *екологічної сві-*

домості, екологічних відносин та екологічної практики. Щоб вивчити проблему ролі юриста в правовому регулюванні екологічних прав та обов'язків, студентам слід розкрити поняття екологічних прав та обов'язків, ознайомитися з відповідними статтями Конституції України.

Крім того, студентам слід знати, що рівень і якість екологічної культури юриста визначається ефективністю правового забезпечення дотримання всіма громадянами і посадовими особами екологічних прав і виконання покладених на них екологічних обов'язків, тобто відповідністю екологічним правам екологічних обов'язків.

Під час вивчення наступного питання студентам слід розкрити поняття *правової інформатики та інформаційного суспільства*. Вони повинні розкрити поняття *інформаційної культури*, що полягає в обумовленій рівнем розвитку інформаційного суспільства системі знань, умінь і навичок юриста в галузі інформаційних та інформаційно-правових відносин.

Вивчаючи *структуру інформаційної культури*, студентам варто з'ясувати такі її елементи: по-перше, *оволодіння знаннями в галузі інформатики й інформаційного суспільства*, правами і обов'язками громадян.

По-друге, *переконаність у необхідності служити суспільству шляхом використання послуг, заснованих на нових досягненнях у галузі розвитку засобів інформатизації та інформаційних технологій*.

По-третє, участь в інформаційних відносинах, *ефективне використання інформаційних ресурсів і засобів інформаційних комунікацій*, а також принципів і норм інформаційного законодавства: збереження персональної інформації, забезпечення інформаційної безпеки суспільства, захист професійної таємниці, державних інформаційних стандартів.

Розглядаючи питання про *зміст інформаційної культури*, студентам необхідно розкрити її *теоретичний аспект* (інформаційну свідомість) та *практичний аспект* (містить дві складові: інформаційні відносини та інформаційну поведінку).

На закінчення теми студенти мають розглянути такі *види інформаційної діяльності юриста*, як одержання, використання, поширення та збереження інформації. Адже вміння інформаційна діяльність правника, виражена в умінні вибирати достовірну і точну інформацію, вчасно її одержувати в необхідній кількості, ефективно використовувати потрібну інформацію, здійснювати режим її

збереження, уникати дезінформації — це показник його інформаційної культури.

Вивчаючи *види правової інформації*, доцільно проаналізувати такі: *офіційну* (тексти законів, акти тлумачення правових норм), *спеціалізовану* (наукові коментарі, довідники, монографії, лекції і консультивання юристів), *масову* (інформацію ЗМІ). Також слід розглянути ще й такі види інформації, як *поточна* (нормативні та інтерпретаційні акти, акти правозастосування і реалізації прав і обов'язків); *ретроспективна* (нормативні акти і їхнє застосування в історичному аспекті); *факторична* (емпіричні правові відомості); *концептуальна* (наукові знання про правові та державні явища). Необхідно зазначити, що для юриста пріоритетним є використання офіційної правової інформації, у тому числі і тієї, що міститься в комп'ютерній базі даних.

Завершуючи підготовку до заняття студенти мають усвідомити поняття *інформаційно-правової компетентності юриста* як уміння вільно оперувати такими поняттями як *інформаційна діяльність, інформаційний потік, інформаційна послуга* та інші.

Так, професіоналізм юриста в сфері інформатики передбачає володіння знаннями, уміннями та навичками у використанні права на доступ до будь-якої інформації — відкритої та з обмеженим доступом.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність поняття *економічної культури юриста*? Яка її структура та зміст?
2. Які характерні риси *екологічної культури юриста*? Яка її структура та зміст?
3. Яке значення має *інформаційна культура юриста* в становленні *інформаційно-правового суспільства*? Яка її структура та зміст?
4. Які ви знаєте *види правової інформації*?

Література: [17]; [51]; [55]; [58]; [63]; [66].

Практичне заняття 1.8

Дисциплінарна відповідальність юристів-практиків

План

1. Загальні правила притягнення юристів-практиків до дисциплінарної відповідальності.
2. Дисциплінарна відповідальність суддів, працівників прокуратури, нотаріату та адвокатури, органів внутрішніх справ.
3. Вища рада юстиції України як вищий незалежний контрольно-наглядовий орган за дисциплінарною стороною діяльності суддів і прокурорів.

Методичні рекомендації

Розпочинати підготовку з вивчення цієї теми необхідно із визначення поняття *дисциплінарної відповідальності* працівників юридичної служби будь-якого профілю, що настає у випадку порушення ними дисциплінарних статутів, учинення дисциплінарних проступків. При цьому слід зазначити, що за порушення вимог деонтологічних кодексів також передбачається дисциплінарна відповідальність, яка визначається кваліфікаційними комісіями професійних об'єднань юристів.

Студентам слід звернути увагу на те, що проступком, який ганьбить честь і гідність юриста-професіонала, визнається така дія або бездіяльність, що хоча і не є злочинною, але за своїм характером несумісна з високим званням судді, адвоката, нотаріуса, слідчого та ін. За вчинення такого проступку кваліфікаційна комісія (колегія) може припинити повноваження судді, адвоката, нотаріуса. При цьому студентам доцільно ознайомитися із нормативно-правовими актами, що регулюють ці правовідносини.

Варто зазначити, що підставою для дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку — протиправної, винної (навмисної або необережної дії або бездіяльності) невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків, порушення заборон і обмежень, зловживання правами, вчинення проступку, що ганьбить його як державного службовця і дискредитує орган, де він працює.

Студенти повинні ретельно проаналізувати загальні правила притягнення юристів до дисциплінарної відповідальності. Студентам слід ознайомитись із *стадіями дисциплінарного виробництва*, серед яких — *основні*, до яких належать перевірка даних про дисциплінарний проступок, відкриття дисциплінарного провадження, розгляд дисциплінарної справи (аналіз фактів, обставин, що мають відношення до справи, ухвалення рішення). При цьому слід розглянути *факультативні стадії*: виконання рішень по дисциплінарній справі, оскарження рішення в справі у відповідні органи.

Студентам слід розглянути та проаналізувати *види дисциплінарних стягнень*: попередження, догана, зниження кваліфікаційного класу (чину, рангу) в посаді, звільнення з посади, призупинення на певний строк дії ліцензії або свідоцтва про право займатися юридичною діяльністю, анулювання ліцензії (свідоцтва на право займатися юридичною діяльністю).

При вивченні наступного питання студентам слід уважно ознайомитись з відповідними нормативно-правовими актами, зокрема Конституцією України, Законами України «Про статус суддів», «Про кваліфікаційну комісію, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України», «Про адвокатуру», «Про нотаріат», «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про Вищу раду юстиції», які регулюють дисциплінарну відповідальність працівників певної юридичної професії.

Опрацювавши нормативно-правові акти, студенти повинні визначити за яких підстав настає *дисциплінарна відповідальність суддів*, зокрема, це порушення законодавства, вимог стосовно несумісності — не належати до політичних партій і профспілок, не брати участі у політичній діяльності, не займати будь-які оплачувані посади, крім наукової, викладацької і творчої, службової дисципліни і розпорядку роботи суду, порушення професійної таємниці, здійснення вчинків і дій, що ганьблять звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості і незалежності, тобто применшують авторитет судової влади. Крім того, студентам слід знати дисциплінарні провадження, які здійснюють спеціальні колегіальні органи стосовно суддів. Готуючись до даного питання, студентам слід з'ясувати, які дисциплінарні стягнення застосовуються до суддів відповідно до законодавства.

Слід вивчити *дисциплінарну відповідальність прокурорських працівників*, яка настає відповідно до Дисциплінарного статуту

прокуратури України від 06.10.1991 р. При цьому слід зазначити, що дисциплінарна відповідальність настає за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків та за проступок, який порочить його як працівника прокуратури. Студенти повинні розкрити види дисциплінарних стягнень: догана, пониження у класному чині, позбавлення нагрудного знака «Почесний працівник прокуратури», звільнення, звільнення з позбавленням класного чину.

Варто звернути увагу на *дисциплінарну відповідальність адвокатів*, яку встановлює дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка діє відповідно до Закону України «Про адвокатуру» і «Положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури». Також слід вивчити, які види дисциплінарних стягнень можуть бути застосовані до адвокатів, а саме: попередження, зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю на термін до одного року, анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Потрібно зауважити, що видане свідоцтво може бути анульоване у випадках засудження адвоката за вчинення злочину, обмеження судом дієздатності, втрати громадянства, грубого порушення вимог Закону «Про адвокатуру».

Вивчаючи питання про *дисциплінарну відповідальність працівників нотаріату*, студенти повинні уважно ознайомитись із Законом України «Про нотаріат», а також за яких умов настає дисциплінарна відповідальність працівників нотаріату, зокрема: за неодноразове порушення нотаріусом чинного законодавства під час вчинення нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, організацій громадян, порушення таємниці нотаріальних дій та інші. Студентам слід охарактеризувати види дисциплінарних стягнень, а саме: попередження, догана та анулювання свідоцтва про право займатися нотаріальною діяльністю.

При вивченні питання про *дисциплінарну відповідальність працівників органів внутрішніх справ* студентам слід ознайомитись з Дисциплінарним статутом, відповідно до якого дисциплінарна відповідальність настає за вчинення дисциплінарного проступку, порушення дисципліни. Студенти повинні розглянути основні види дисциплінарних стягнень: зауваження, догана, сувора догана, затримка у присвоєнні чергового спеціального звання або подання про його присвоєння на термін до одного року, попередження про

неповну посадову відповідність, пониження на посаді, пониження в спеціальному званні на один рівень, звільнення з органів внутрішніх справ.

На завершальному етапі вивчення теми студенти повинні ознайомитися із Законом «Про Вищу раду юстиції України» та з'ясувати склад, повноваження, секції Вищої ради юстиції. Студентам слід ретельно вивчити питання про підстави щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів та види дисциплінарних стягнень, які до них застосовуються.

Запитання для самоконтролю

1. Які вам відомі загальні правила притягнення осіб до дисциплінарної відповідальності?
2. Які нормативні акти регламентують дисциплінарну відповідальність юристів?
3. Які особливості дисциплінарної відповідальності суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів, працівників органів внутрішніх справ?
4. Які функції та структура Вищої ради юстиції України?
5. Які підстави щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів та види дисциплінарних стягнень, які до них застосовуються?

Література: [1]; [4]; [5]; [6]; [7]; [8]; [9]; [10]; [11]; [13]; [14]; [15]; [17]; [41]; [58]; [64].

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Про адвокатуру*: Закон України від 19.12.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
2. *Про виконавче провадження*: Закон України від 21.04.1999 р. // Офіційний вісник України. — 1999. — № 19. — Ст. 62.
3. *Про Вищу освіту*: Закон України від 17.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
4. *Про Вищу раду юстиції*: Закон України від 15.01.1998 р. // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 25. — Ст. 146.
5. *Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів*: Закон України від 24.03.1993 р. // Відомості Верховної Ради. — 1994. — № 11. — Ст. 50.
6. *Про державну виконавчу службу*: Закон України від 24.03.1998 р. // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 36—37. — Ст. 243.
7. *Про Конституційний Суд України*: Закон України від 16.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
8. *Про інформацію*: Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
9. *Про міліцію*: Закон України від 20.12.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 4. — Ст. 20.
10. *Про нотаріат*: Закон України від 02.09.1993 р. // Відомості Верховної Ради. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
11. *Про прокуратуру*: Закон України від 05.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
12. *Про наукову і науково-технічну діяльність*: Закон України від 13.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 12. — Ст. 165.
13. *Про оперативно-розшукову діяльність*: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 22. — Ст. 303.
14. *Про Службу безпеки України*: Закон України від 25.03.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 27. — Ст. 322.
15. *Про статус суддів*: Закон України від 15.12.1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1993. — № 8. — Ст. 56.
16. *«Про судоустрій»*: Закон України від 7.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 27—28. — Ст. 180.
17. *Конституція України*. Закон України «Про Державний Гімн України» — К.: Видавничий дім «Скіф», 2008. — 48 с.
18. *Про затвердження загальних правил поведінки державного службовця*: Наказ Головного управління державної служби України від 23.10.2000 р. № 58 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 45. — С. 346—350.

19. *Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — С. 13—18.*
20. *Про національне бюро розслідувань України: Указ Президента України від 24.04.1997 р. // Офіційний вісник України. — 1997. — № 17. — С. 9—10.*
21. *Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства (Деонтологічний кодекс) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України «Адвокатура в Україні». — 2000 р. — № 1. — С. 24—26.*
22. *Кодекс професійної етики судді // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 5 (33). — С. 24.*
23. *Основні засади професійної етики юристів України // Юридичний вісник України. — 2001. — № 23. — С. 18—20.*
24. *Правила професійної етики нотаріуса // Нотаріат для вас. Науково-практичний журнал Української нотаріальної палати. — 2002. — № 7—8. — С. 2—4.*
25. *Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1.10.1999 р. // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2001. — № 2. — С. 125—155.*
26. *Основные принципы, касающиеся роли юристов (Приняты на 8-м Конгрессе ООН по предупреждению преступлений. Нью-Йорк, август 1990 г.) // Юридичний вісник України. — 2002. — № 40. — С. 4.*
27. *Основні засади професійної етики юристів України // Юридичний вісник України. — 2001. — № 23. — С. 18—20.*
28. *Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї ООН від 29.11.1985 р. // Юридичний вісник України. — 2002. — № 40. — С. 7.*
29. *Алексеев С. С. Введение в юридическую специальность / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1976. — 256 с.*
30. *Бандурка О. М. Юридична деонтологія: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун. — Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2002. — 258 с.*
31. *Бризгалов І. В. Юридична деонтологія: стислий курс лекцій / І. В. Бризгалов. — К. : МАУП, 2006. — 48 с.*
32. *Гончаренко О. Організаційно-правові форми діяльності Вищої ради юстиції / О. Гончаренко // Право України. — 2007. — № 12. — С. 93—95.*
33. *Горбунова Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права / Л. Горбунова // Право України. — 2006. — № 4. — С. 154—158.*
34. *Горшенев В. М. Юридическая деонтология : учеб. пособие / В. М. Горшенев, И. В. Бенедик. — К. : УМК ВО, 1988. — 80 с.*
35. *Головченко В. В. Взаємодія права з іншими соціальними регуляторами / В. В. Головченко // Юридичний вісник України. — 1998. — № 9. — С. 47—54.*

36. *Гребеньков Г. В. Юридична етика: навч. посіб. [для студ вищ. навч. закл.] / Г. В. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. — К. : Алерта, 2007. — 211 с.*
37. *Гуржій Т. Місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування / Т. Гуржій // Право України. — 2006. — № 4. — С. 29—32.*
38. *Гусарев С. Д. Юридична деонтологія: навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. — К. : Знання, 2006. — 487 с.*
39. *Данілін С. Кодекс професійної етики прокурора. Яким йому бути / С. Данілін // Прокуратура. Людина. Держава. — 2005. — № 10 — С. 61—65.*
40. *Жалинский А. Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность : учеб. пособие / А. Э. Жалинский — М. : БЕК, 1997. — 330 с.*
41. *Ігнатів О. Щодо критеріїв оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ / О. Ігнатів // Право України. — 2008. — № 2. — С. 97—99.*
42. *Етика: навч. посібник / За ред. В. О. Лозового. — К. : 2003. — 223 с.*
43. *Єфименко Л. Реформа нотаріату — виклики сьогодення / Л. Єфименко // Право України. — 2008. — № 8. — С. 110—115.*
44. *Кацавець Р. Культура думки і слова у професійній діяльності юриста / Р. Кацавець // Право України. — 2009. — № 2. — С. 144—147.*
45. *Кобликов А. С. Юридическая этика: учеб. [для вузов] / А. С. Кобликов. — М. : Норма, 2003. — 168 с.*
46. *Ковальська З. Публічне та приватне право, або чому два юристи завжди мають три думки (Професійна етика юриста) / З. Ковальська // Юридичний вісник України. — 2000. — № 15. — С. 1—3.*
47. *Коваль Н. В. Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): курс лекций / Н. В. Коваль. — Донецк : Центр подготовки абитуриентов, 1998. — 115 с.*
48. *Коломосць Т. Етичні засади діяльності державних службовців: передумови та пріоритети правового регулювання в Україні / Т. Коломосць, Г. Гулевська // Право України. — 2006. — № 10. — С. 60—64.*
49. *Копельців-Левицька С. Національна правосвідомість як вияв ментальності українців / С. Копельців-Левицька // Право України. — 2009. — № 7. — С. 118—124.*
50. *Лемак Р. Прокуратура України на шляху до європейських стандартів / Р. Лемак // Право України. — 2007. — № 2. — С. 85—89.*
51. *Лозанський В. Правове забезпечення екологічного управління в Україні та перспективи його покращення / В. Лозанський // Право України. — 2007. — № 9. — С. 79—81.*
52. *Лозовой В. О. Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин. — Х. : Право, 2004. — 176 с.*
53. *Мінченко О. Юридична професія у Німеччині: аналіз окремих питань / О. Мінченко // Право України. — 2006. — № 1. — С. 140—146.*

54. *Модель професійного юриста на ринку юридичних послуг України. Обговорюємо високі критерії статусу юриста* // Право України. — 2009. — №2. — С. 48—155.
55. *Олійник О.* Державна інформаційна політика та інформаційна безпека України: політико-правові аспекти / О. Олійник // Право України. — 2005. — № 5. — С. 108—112.
56. *Подкопаєв В.* Етика суддів: міжнародний досвід та проблеми регулювання в Україні / В. Подкопаєв // Право України. — 2005. — № 6. — С. 103—109.
57. *Святоцька В.* Європейські стандарти функціонування адвокатури / В. Святоцька // Право України. — 2007. — № 12. — С. 69—72.
58. *Скакун О. Ф.* Юридична деонтологія : підруч. / О. Ф. Скакун. — Х. : Еспада, 2008. — 400 с.
59. *Скакун О. Ф.* Юридическая деонтология : учеб. / О. Ф. Скакун, И. Н. Овчаренко. — Х. : Основа, 1999. — 304 с.
60. *Скомороха Л.* Через терни до посади судді, або правове сито / Л. Скомороха // Право України. — 2008. — № 2. — С. 74—76.
61. *Сливка С. С.* Професійна етика працівника міліції / С. С. Сливка. — Л.: Вільна Україна, 1995. — 127 с.
62. *Сливка С. С.* Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект) / С. С. Сливка. — Л. : Світ, 2000. — 333 с.
63. *Сучасна особа юриста* / О. Д. Несімко, С. С. Сливка, М. Й. Штангер. — Л. : Світ, 1997. — 115 с.
64. *Сливка С. С.* Юридична деонтологія: підруч. / С. С. Сливка. — К. : Атіка, 2008. — 296 с.
65. *Фулей М.* Підготовка професійних суддів у Франції / М. Фулей // Право України. — 2005. — № 4. — С. 124—128.
66. *Хрестоматія по юридической деонтологии: сб. нормат. док. / сост. и общ. ред. О. Ф. Скакун.* — Х. : Основа, 2006. — 346 с.
67. *Чорноус Ю.* Морально-етична характеристика слідчих дій / Ю. Чорноус // Право України. — 2005. — № 2. — С. 55—58.
68. *Шмоткін О. В.* Юридична деонтологія: підруч. / О. В. Шмоткін. — К. : Основа, 1995. — 345 с.
69. *Шупеня М.* Шляхи удосконалення діяльності державної виконавчої служби / М. Шупеня, О. Кузь, Б. Бачук // Право України. — 2005. — № 5. — С. 36—39.
70. *Юридична деонтологія: навч. посіб.* / за ред. В. М. Горшеньова та ін. — Х. : Основа, 1993. — 238 с.
71. *Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редколегії та ін.).* — К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998. — Т. 1. — 1998. — 669 с.

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до практичних занять
для студентів напрямку
6.030402 «Правознавство»

Укладач **МАКЕСВА Олена Миколаївна**

Технічний редактор **А. І. Лавринович**
Коректори **С. В. Литвинська, Л. М. Романова**
Комп'ютерна верстка **Л. Т. Колодіної**

Підп. до друку 27.08.10. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 1,86. Обл.-вид. арк. 2,0.
Тираж 100. Замовлення № 174-1.

Видавець і виготовлювач
видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк»
03680. Київ – 58, проспект Космонавта Комарова, 1

Свідцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002